

*Бачинська Людмила Георгіївна,
кандидат архітектури, доцент, професор,
член-кореспондент Української Академії архітектури,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА СКЛАДОВА АРХІТЕКТУРИ XX СТОЛІТТЯ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ ТА СРСР: ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ

В багатьох попередніх публікаціях автора на прикладі радянського досвіду формування міського середовища та порівняння напрямків його формування з європейською практикою [1] доведено, що політично-економічний стан держави впливає на суспільство та його культурнотворчу діяльність. Між тим, з приводу з'ясування напрямків розвитку архітектури та містобудування радянських часів ще багато є нез'ясованих аспектів щодо глибокого переконливого обґрунтування. В багатьох публікаціях, присвячених цьому періоду історії або не помічається важливість суспільно-політичної та суспільно-економічної складових у суспільно-культурній діяльності, або матеріал публікацій має скоріше декларативний, претензійний характер, ніж дослідницький. Часто така позиція характерна для наукових пошуків, заснованих на ствердженнях запозичення або повного паралелізму архітектурно-історичної спадщини європейських країн та СРСР.

Отже, для з'ясування спільного та відмінностей в архітектурно-містобудівній практиці XX століття Європи та Радянського Союзу, а також виявлення глибинних причин появи того чи іншого, пропонується провести порівняння історично-політичної ситуації згідно з хронологією головних подій і державно-політичних станів держав Європи та СРСР, враховуючи ймовірні взаємовпливи та взаємозалежності країн єдиного континенту.

Таким чином, *об'єктом* дослідження є естетична виразність європейської та радянської архітектури XX століття. *Предмет* дослідження – динаміка змін у засобах естетичної виразності у європейській і радянській практиці XX століття, що відбувалася під впливом економічно-політичних чинників. *Мета* наукових пошуків - дослідити на основі порівняльного аналізу естетичні якості європейської та радянської архітектури XX століття, що виникли під впливом економічно-політичної ситуації, встановити напрямки спільного та відмінностей, а також причини їхньої появи. *Методика*

дослідження передбачає порівняльний аналіз європейської та радянської архітектурно-містобудівної спадщини, причинно-наслідковий зв'язок між економічно-політичною ситуацією зазначених країн та архітектурно-містобудівною практикою як напрямком культурнотворчої діяльності у ХХ ст.

Найзначнішою подією першої половини ХХ століття, що вплинула на подальшу долю інших держав, була Жовтнева революція в Російській імперії, яка призвела на світ новий економічно-політичний устрій в країні, що був намічений ще в програмах соціалістів-утопістів і розвинений в теоретичних працях марксизму-ленінізму. Ця подія підштовхнула революційну хвилю в інших європейських країнах. В робітничо-селянській Росії розпочалася акція заміни природно утвореної соціальної стратифікації на створену штучно згідно утопічної моделі гегемонії пролетаріату («Хто був ніким, той стане всім» - мрія робітників, оголошена текстом Інтернаціоналу). Так само згідно з моделями суспільного розвитку розпочалося будівництво новоствореної держави. Моделі, як завжди в будь-якій сфері діяльності, передбачали чистоту ідей, будови, дій. Тому праця над створенням держави нового типу відкидала будь-які компромісні вирішення і політичного режиму, і економічного стану. Народонаселення європейських держав, заможні верстви, переживало страх втрати статків за прикладом Радянської Росії, шукало шляхи порядку, що позбавлять державно-суспільного краху за радянським аналогом. Панацеєю від непередбаченого за наслідками хаосу вважалася орієнтація на посилення ролі партій, що сповідували порядок, яким італійці амбітно надали назву «фашистські»¹. Такі партії з'явилися у багатьох країнах європейського континенту і не тільки. Європейський революційний рух спричинив орієнтацію держав в бік тоталітарних режимів. Радянський Союз, знаходячись у ситуації тісних міжнародних контактів і впливів міжнародної ситуації, шукав зв'язки на політичному ґрунті, водночас готуючись до ймовірних військових нападів.

Пошук порядку, що забезпечував захист населенню європейських країн, а також потреби демонстрації потужності новостворених політичних режимів і художньо-ідеологічних засобів оформлення відповідного до суспільно-налаштованих запитів архітектурно-містобудівного середовища призвели до опрацювання специфічних напрямків його формування у всіх країнах, що обрали

¹) Від італ. *fascio* — союз, пучок, зв'язка, об'єднання. Назва «фасція» виникла у Стародавньому Римі і позначала пучок пруття з сокиркою як атрибут влади.

саме такий шлях побудови (на чолі з однопартійною системою тоталітарного правління). Розгорнута Німеччиною II світова війна за встановлення панівного порядку у вигляді фашистської диктатури в Європі призвела до численних втрат ресурсів, руйнування економіки, нищення культурної спадщини, відкату від обраних в першій половині XX століття політичних спрямувань. Німеччина, що діяла за амбітними планами політичного режиму, разом з країнами-сателітами зазнала поразки. Відновлення відбувалося в умовах чіткого розуміння помилок і намагання після жорсткого щеплення нищівними діями війни відродитися на історичному досвіді європейського Середньовіччя. Країни, зберігаючи національну пам'ять, обрали демократичний шлях розвитку з орієнтацією на соціальні програми.

Радянський Союз з перших днів народження нової влади відстоював, вимушений був відстоювати право на владу робітників і селян в жорсткій боротьбі на полях громадянської війни, що розгорнулася на величезній території колишньої Російської імперії. Ідея народовладдя, що була сформована єдиною політичною партією, яка у жорсткому протистоянні знищила своїх політичних опонентів, мусила бути реалізована за допомогою системи рад народних депутатів. Але партійне керівництво не допустило втрати свого верховенства в рішенні політичних та економічних проблем новоствореної держави, а також державотворчих функцій. З часом на тлі генеральної позиції партійного керівництва на чолі з вождем починають проявлятися приклади прославлення влади і радянського способу життя народом навіть на межі обожнювання. Суспільна реакція на дії політичного режиму, що проявлялася в обіцянках мощі, надійності, захищеності, а відповідно й величі, непереможності, з вдячністю, з надією, з радістю сприймати будь-які рішення згори на тлі паралельного встановлення нового порядку за допомогою переслідувань, арештів свободомислячих громадян. 1-й з'їзд архітекторів у 1937 році закріпив стан суспільної думки тезою про нові напрямки в архітектурі і мистецтві згідно з «творчим переосмисленням класичної спадщини», чому передувало доволі тривалий час нищівної підготовки суспільної свідомості до категоричної відмови післяреволюційних спрямувань в утворенні архітектурно-містобудівного середовища. Цей період в теорії архітектури набув назви «сталінізму».

Зі смертю генераліссімуса в березні 1953 р. через певний час боротьби за першість у колегіальній формі парткерівництва перемогу отримав М.С. Хрущов, який разом з політикою протистояння ведучих держав світу, гонитви озброєнь, на відміну від попередньої закритості

і надзвичайної обмеженості впливів зовнішнього світу на соціальне життя в середині країни, зробив акцентуацію в питаннях внутрішньої політики на вирішення соціальних проблем. Перші роки за його керівництва ЦК КПРС ознаменувалися не тільки програмами «соціалізації» економіки: зменшенням робочого дня, тижня, підвищенням зарплати і пенсій та багатьма іншими [3], але й ознайомленням зі світовою культурою під час міжнародних зустрічей, форумів, зі світовим досвідом створення і реалізації соціально-політичних програм, спрямованих на врахування суспільних потреб організації життя. Соціальні програми СРСР як соціалістичної країни були спрямовані на планове підняття добробуту радянського народу (а це потребувало реклами програм й наслідків їх здійснення), також проголошувалося як головні економічні завдання «наздогнати і перегнати» ведучі країни по певних напрямках господарювання, що конче потрібно було для публічності пропаганди досягнень соціалістичного господарства та радянської влади на міжнародній арені. Після заміни особи генсека ЦК КПРС дії в цьому напрямку продовжили. Етап більш поширеного «спілкування» з європейськими країнами і США призвів до запозичення напрямків створення архітектурно-містобудівного середовища. Тому методика проектування і будівництва, а відповідно планування і формотворення кардинально змінилася в порівнянні зі «сталінською» епохою. Цей час відзначився поширенням авторитету компартій Європи, особливо країн з комуністичною партійною системою в керівництві. Радянський Союз, маючи дружні політичні стосунки, намагався здійснювати тиск на прокомуністичні політичні режими не тільки в політично-економічних питаннях, але й в напрямках формування архітектури і містобудування.

Отже, розглядаючи політичну ситуацію в європейських країнах у ХХ столітті, що певним чином визначила напрямки організації архітектурно-містобудівного середовища, можна побачити певну спільність і в етапах історичного формування систем правління, і в програмах соціального розвитку, але разом з відмінностями у формах господарювання, типах соціальної стратифікації і принципах утворення політичних режимів. Соціально-політичний експеримент СРСР, побудованого за утопічною моделлю соціального устрою, відзначився простотою правил формування державності, господарювання, соціальної структури, що відбивалося у суспільній свідомості, культурній діяльності і законах побудови архітектурно-містобудівного середовища.

Список використаних джерел та літератури:

1. Статті Бачинської Л.Г. в журналах “WORLD SCIENCE”, Warsaw, Poland. № 10-12, 2017; №1-2 та №7, 2018; “Web of Scholar”, Warsaw, Poland. №2-3 та №5, 2018, в матеріалах конференцій Proceedings of the International Scientific Conference. Warsaw, Poland. September, 2017; November, 2018 та інших.
2. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник. – К.: Укр.центр.духовн.культури, 1998 – 736 с.
3. Даниленко В. Спроби "соціалізації" радянської економіки в роки хрущовської "відлиги" (1955–1965 рр.) / В. Даниленко // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. - 2011. - Вип. 16. - С. 5-20.

*Шпаковська Віра Тимофіївна, кандидат архітектури, доцент,
доцент кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і
архітектури*

ПІДЙОМНИКИ ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПАНДУСАМ

Згідно Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, яка була ратифікована у 2009 році і в якій говориться про те, що держави-учасники повинні надати особам з інвалідністю можливість вести належний спосіб життя та забезпечити доступ нарівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, а також до об'єктів та послуг, Україна зобов'язалась забезпечити та заохочувати повну реалізацію всіх прав осіб з інвалідністю без будь якої дискримінації за ознаками інвалідності.

За даними Держкомстату в Україні налічується біля 2,6 млн. осіб з інвалідністю. 80% цих людей є працездатними та активними. Однак реалізація їх прав неможлива доти, доки в Україні не буде реальної доступності в громадських закладах та житлових будинках, на вулиці, в транспорті та інших видах інфраструктури. На сьогодні в Україні проживає 11 мільйонів осіб пенсійного віку та біля 8 мільйонів дітей. Всі ці категорії населення відносяться до маломобільних груп населення і потребують певних спеціальних умов для нормального існування в суспільстві. До маломобільних груп населення відносяться всі люди, що зазнають труднощів при самостійному пересуванні, отриманні послуг, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі. До них відносяться не тільки